

**Благодарствено слово на Стефан С. Бобчев  
към всички присъстващи в Народния театър  
на тържествената церемония по отбелязване  
на неговия 50-годишен юбилей**

Почитаеми госпожи и господа,

С трепетно вълнение заставам пред вас, за да отговоря на редицата ласкави и съчувствени приветствия, които току-що изслушах.

Когато преди няколко месеца приятели ме запитваха „Кога ще празнуваме Вашия 50-годишен юбилей“, аз не се двоумих да им отговоря, че това предстои да стане в скоро време, но в една домашна, роднинска и приятелска обстановка. Това беше моето желание и даже решение. Но добри приятели и събратя по перо и обществена дейтелност, решиха иначе: „Вие – казаха ми те – работихте 50 години; сега ще оставите на нас да направим, което мислим за добро по случай навършването на 50 години от Вашата дейност“. И един от първите, които решително и твърдо прегърнаха тази мисъл, беше г-н Омарчевски, министърът на Народното просвещение. И днес след обнародване на стореното и казаното по повод на моя юбилей, аз разбирам, че и така както се празнува, той има една добра страна: спомен за миналото, за изживяното през половината век зло и добро и поука за бъдещето.

Обикновено в живота на народите половин век не е кой знае какво голямо времево пространство. За българския народ обаче това полустолетие съдържа цели превръщания, грамадни събития, исполинска стъпка по пътя към напредъка. Аз бях свидетел и понякога скромнен сътрудник в тази работа, която движеше българския напредък. Рано почнах аз да работя: в самото начало на 70-те години, като студент при Военно-медицинската школа в Цариград. Беше време на черно робство – политическо и духовно. Борбата против това робство обаче беше започната – България се възраждаше. Лъчите на националната идея бяха светнали издалеч и към многострадалната родина. Будни умове и самоотвержени под-

вижници<sup>3</sup> бяха пробили пъртината. Борбата кипеше главно за независимост на българската църква, за българска реч и училища. Това се наричаше „народочерковен въпрос“ или просто „въпросът“. Цариград беше средище на самоотвержени хора и работници в тази област. Те бяха се изправили смело, решително и безкористно преди всичко срещу Фенер. Фенер беше носител на културната и духовна тирания. Борбата наподобяваше библейските Давид и Голиат. Не се знаеше само каква щеше да бъде крайната последица. Силно вярващите не се съмняваха в победата.

В исполинската борба до Иларион Макриополски стояха Кръстевич, Григорий Немцов, Найденов, Стамболски; по-късно Балабанов, Лазар Йовчев; на същия ред беше и П. Р. Славейков, до когото се приближаваха Тодор Икономов и фалангата млади членове на „Читалище“, „Братства“, печатарското дружество „Промышление“ и др.

Когато отидох в Цариград случаят ми помогна да се запозная с мнозина от подвижниците. И те ме опознаха. Нуждата от млади и стари работници беше голяма, защото имаше широко поле за дейност. При голямата оскъдица от хора, види се и моите юношески приноси не са били излишни и не бяха отблъснати. Напротив, първите мои стъпки и в книжнина, и в публицистика, и в общественост, бяха насърчени и подпомогнати с любов и съчувствие. В своята „Македония“ Славейков напечата моята първа рожба – „Сегашният наш език“ (2 март 1871 г.); Иван Найденов напечата в „Право“ редица мои статии в същата 1871 г. и ме покани да му бъда постоянен сътрудник. В началото на май Печатарското дружество напечата първите мои преводни и компилативни трудове: „Наводнение на Дунав“ и „Съкратена османска история“ – много важна за онова време, защото в нея бях прибавил и много сведения по българската ис-

---

<sup>3</sup> ПОДВИЖНИК (*м. р. мн. ч. подвижници*) – Остар. 1. (Книж.) Човек, който се е посветил да служи на Бога, който разпространява Божието слово и християнската нравственост и води аскетичен живот. 2. (Прен.) Човек, който отдава силите си, работи самоотвержено в името на някаква кауза, за постигане на някаква цел; деец, радетел, борец. Източник: Речник на българския език (онлайн).

тория, така че около турската можеше да се изучава и българската история. Тази история бе прегледана от Тодор Икономов.

Впрочем първите ми възприемници<sup>4</sup> от вестникарската и книжовната купел<sup>5</sup> бяха П. Р. Славейков, Т. Икономов и Иван Найденов. Те ме въведоха и в обществените кръгове „Читалище“, „Братства“ и др.

След това започва известната ви моя по-силна 50-годишна книжовна и обществена дейност.

И днес, когато аз чух да се изреждат и броят някои скромни мои дела, поставени в услуги на българското дело чрез печат и обществена дейност, аз сам се притеснявам да приема всичко това, както ми се приписва, и считам – дълбоко убедено считам! – че направеното от мен е било повеля на моето сърце.

Във всеки случай аз от душа благодаря най-напред и въобще на всички лица и организации, които взеха инициативата за моето честване. Позволете ми да се поправа: не за моето честване, а в действителност за честване на славните дела, които се преживяха в това време, на подвизите, които се извършиха от други, честване на широката много полезна дейност на деятелите, към които се присъединяват и моите скромни усилия. Аз смятам, че в мое лице вие чествате общите усилия на дружината стари радатели за великото дело на България.

Господин министре,

Вие взехте присърце празнуването на днешния ден. В това отношение, на мен ми се струва, че се направи повече отколкото заслужавах. И аз се питам дали както Вие, така и другите ценители на моята дейност не надценихте заслугите ми? Че в книжовните си и публицистични работи още от времето на турското владичество и по-късно, че в моите „Българска сбирка“ и „Юридически преглед“, както и в историческите ми трудове, съм се старал винаги да принесе нещо полезно за нашата

<sup>4</sup> ВЪЗПРИЕМНИК (м. р., мн. ч. възприемници) – Църк. Кръстник. Източник: Речник на българския език (онлайн).

<sup>5</sup> КУПЕЛ (м. р.) – Църк. Голям, дълбок метален съд, в който се извършва църковно кръщение. Източник: Речник на българския език (онлайн).

възраждаща се култура, особено за българската младеж, това е вярно. Но също така е вярно, че в своето служене ние, старите работници, едва ли сме се надявали на каквито и да било награди и че не сме и помисляли за подобни чествания. Ние отговаряхме на един императив на нашата душа: гледахме да изпълним дълга си, стараехме се да видим България свободна, просветена и добруваща.

Все пак аз ви благодаря, че вие участвате в този мой празник, а също и за ласкавите думи, които ми отправяте така разточително, както и за широкото съдействие, което дадохте за издаването на двата юбилейни сборника – литературния и научния – украсението на целия празник.

На върховното представителство на нашата църква, което ме е почело със своето внимание и благословия, аз поднасям почитателна синовна преданост и благодарност. В дни на тъга и жалейка, лична и обществена, аз съм си спомнял учението на тази църква, самоотвержеността на нейните йерарси<sup>6</sup> в миналото и се утешавах. Надявам се, че тя, укрепена с преобразованията, наложени от новото време, в бъдеще ще послужи не само за утеха и насърчение на единични личности, но ще изпълни и обществената си задача, като даде религиозно-морално упътване, толкова необходимо при днешните неволи и нравствени лутания на българското общество.

На вас събратя от Свободния университет за политически и стопански науки, съм длъжен особено да ви благодаря, и то не само за извънредно ласкавите думи, с които ми отправихте вашите мили приветствия и благопожелания. Благодаря ви за голямото съчувствие, с което посрещнахте идеята за един свободен университет, идея вече осъществена. Истина е, че аз вложих не малко грижи за осъществяването на това, убеден съм, много полезно висше частно учебно заведение. Но то не можеше да направи нито една крачка напред, ако не бяха вашите дружни сили, с които вие подкрепихте мен и Свободния университет. Благодаря ви от сърце, както благодаря тук и на г-н Министъра на Народното просвещение за

<sup>6</sup> ЙЕРАРХ (м .р., мн. ч. йерарси) – Църк. Духовно лице, което има висок сан – архиерей, митрополит, свещеноначалник, владика и др. Източник: Речник на българския език (онлайн).

съдействието, което ни даде при осъществяването на хубавото наше начинание.

Не мога да не се спра по-особено и без душевно вълнение пред вас, мои мили другари от настоятелството на Славянското дружество в България. Почти от 20 години вашата среда е за мен едно свещено огнище, на което аз с голямо присърце посветих значителна част от моята обществена служба, от моите сили и време. Това, което още в крехки младини ми беше внушено от родители и учители – любовта към отечеството и към Русия – олицетворителка на славянството, това, което бълнувах за сближаването на славянските народи, това именно, за което само копнеех и идейно проповядвах, във вашата среда аз се опитвах да го приближа към сбъждане. За това ми послужи, на първо място, положението, което ми създадохте като председател на Славянското дружество, за какъвто ме избирате ето вече 20 години.

Във всички времена на беди, български и славянски, Славянското дружество се притича на помощ. Вие изброявате тези красиви жестове и правите добре, защото все още има хора у нас, които недостатъчно ценят заслугите ви, заслугите на Славянското дружество. А където вие ми приписвате голяма част от тия заслуги, това аз приемам за сметка на цялото настоятелство и на всички мои предшественици както по председателството, така и по членството в настоятелството.

Като ви благодаря от душа за постоянното сътрудничество – ваше и на предшествениците ви, през цялото време на тези 20 години, сътрудничеството, при което Славянското дружество стана един обществен фактор у нас – позволете ми да прибавя и следното: Славянското дружество не е изпълнило още своята задача; пред него стои грамадно поле за нова дейност и за продължение на старата. Аз поздравявам Дружеството за това, че в последно време пак повдига въпроса и посвещава грижи за извикване на интерес към славянското единение и сближение. Историята знае много мечти, които са се сбъждали. Аз вярвам, а моля да вярвате и вие заедно с мен, че идеята на славянската солидарност, в широк смисъл на думата, ще се сбъдне! Нека продължим да работим в този посока.

На Бюрото на Народното събрания благодаря за вниманието и поздрава.

На Министерството на правосъдието, на Софийския апелативен съд, на Адвокатския съвет и въобще на всички работници по правосъдното дело, аз поднасям моите горещи благодарности за това, че колективно или лично се присъединяват към празнуването на моя 50-годишен юбилей, оценявайки моето скромно участие по различен начин, с думи и с дела, в правното дело на България. Сътрудниците ми от „Юридически преглед“, както и неговите читатели, не са забравили голямото значение, което аз винаги съм отдавал на разработването на държавните науки у нас и на издигането на правното съзнание, толкова необходимо за свободата и за добруването на българския народ. Отзивът в адреса на самото Министерство на правосъдието за моята минала съдебна дейност истински ме трогва: в него аз намирам едно нравствено удовлетворение за работата ми в тази област, която заслужава големите грижи на всеки просветен юрист.

На бившето Книжовно дружество, сега Българска академия на науките, аз благодаря най-сърдечно за приветствията. На това високо научно учреждение аз принадлежа от около 40 години насам и в средата на моите събратя от Обществено-философския клон аз бях винаги въодушевяван и подбуждан за научна работа, доколкото това беше в моите сили. В изданията на Книжовното дружество и след това на Академията аз напечатах редица мои научни работи по историко-правни науки, на които предимно се посветих в последните години.

На Софийския университет, особено на Юридическия факултет, аз съм крайно задължен. Не се мина много след преселването ми от Пловдив в София, когато бях поканен от Деканата на факултета да заема още новопредвидената катедра по история на българското и славянското право като частен доцент. Аз приех поканата с готовност, макар и с известно притеснение: съзнавах колко е трудно да се започва и създава една нова дисциплина, да се търсят извори и материали за градежа на това, да се готвят лекции. При всички трудности обаче аз се лаская с мисълта, че можах да пробия пъртина в тази област – мисля,

че все нещо сторих. Нека след мен направят други повече, а тук изказвам най-сърдечната си благодарност на моите събратя от факултета, защото те ми дадоха възможност да поработя над историята на българското и славянско право и винаги със съчувствие поддържаха у мен ревността към знанията ми по дисциплините, които преподавах. Благодаря им от душа и за инициативата, която взеха за моя днешен празник и по подготовянето на научния „Сборник“, издаден в моя чест.

На моите съграждани, както тези живеещи в столицата, така и онези, които са се отзовали от родното ми място Елена, аз отправям най-горещ и сърдечен привет. Пред тях аз правя поклон на родното си място, където за пръв път съм видял Божието небе, където съм чул първата българска реч, където съм узнал първата любов на родители и на близки и където съм се научил да обичам Отечеството, да тача неговото минало, да търся и изучавам причините за неволите и сполуките му и да му помагам според силите и разбиранията си.

На сътрудниците на „Българска сбирка“ и особено на инициаторите на сбирката „Възхвала“, издадена под вашата редакция, драги г-н Хр. Цанков, аз изказвам моята гореща благодарност. Без тези сътрудници моята „Българска сбирка“ не би имала нито своята собствена физиономия, нито своето много полезно съдържание. Тук е мястото да благодаря по-специално на народния поет Иван Вазов, който през цялото, почти четвъртвековно, излизане на „Българска сбирка“ стоеше начело на сътрудниците, рядко оставяше да излезе книжка от това списание без неговото име и художествено творение, и който обичаше тази „Българска сбирка“ толкова, колкото и аз.

Още веднъж аз благодаря на всички ви и за новите приноси в сборника „Възхвала“, чрез който вие изтъкнахте значението на това списание и показвахте на българското общество няколко интересни кътове от вътрешния и интимен живот на отношенията между сътрудници и редактор. Особена признателност към инициаторите на „Възхвала“: г. г. Ив. Вазов, проф. М. Арнаудов, проф. М. Попруженко, Кирил Христов и Хр. Цанков.

На другарите ми – членове от Организационния комитет, както и на редакционните комитети около двата юбилейни сборника – „Възхвала“ и „Научен сборник“ – аз стискам

най-приятелски ръката и им изказвам моята признателност, защото не пожалиха ни труд, ни време за подготвянето на двете най-солидни украшения на моя юбилей.

На моите политически приятели от Обединената народно-прогресивна партия аз благодаря не само за поздрава, който току-що ми се прочете и за подаръка, който ми се поднесе. Аз съм им признателен още и главно за това, че те в широки размери вземат участие в моя културен празник и ценят твърде ласкаво моето сътрудничество с тях в политическата област и в борбата да се пази и развива у нас законността, свободата и правдата във всички държавни отношения.

На събратята от Славянска беседа аз поднасям, покрай благодарността си за това, че са ме избрали за свой почетен член, и моите приветствия за четиридесетгодишната културна работа, която тя върши в столицата на България. Славянска беседа и Славянското дружество, откакто последното съществува, са вървели винаги дружно, ръка за ръка, по своите пътища, винаги успоредни и винаги отиващи към същата цел. Пожелавам им същото и занапред!

На Съюза на българските писатели, млада организация с широк размах и хубави начинания за полезна работа, аз благодаря за това, че и той ме е почел, като по случай моя юбилей ме е избрал за свой почетен член.

На Съюза на учителите от средните училища и прогимназиите аз изказвам моята сърдечна благодарност, като пожелавам благородната им дейност да се засилва все повече и повече за постигане широкото подобрене на учителството и за разпространение на широка култура във всички български слоеве.

Към младите студенти от Софийския университет и от Балканския блискоизточен институт отправям моите горещи поздрави и благодарности. Тяхната млада енергия, тяхната дейност в различните академични и културни сдружения, техните културни занятия ми вдъхват още повече вяра в бъдещето на Отечеството, покрусено, но с вдигнато чело, гордо със своето младо поколение – надеждата на всички. Старите дейци заминават. Те направили, каквото можаха. На тези, които остават, особено на родолюбивата и ученолюбива българска

младеж, предстои сериозна, исполинска работа. Само те са в състояние да снемат черната жалейка, в която е облечена майка България, да избършат нейните сълзи, да излекуват нейните рани и да я издигнат здрава и могъща общественно-стопански и културно. Тя, хубава България, има право на това.

Краткото време, с което разполагам, не ми позволява да се спирам поотделно на поздравленията, които ми се изказват тук и изпращат отвън.

Аз благодаря сърдечно и от душа на всички.

На представителите на Народния театър, на Археологическия институт, на директора на Музикалното училище, с който ме свързват неотдавнашни спомени, когато аз се опитвах да подкрепя до колкото се може повече тези носители на изящна и художествена култура.

На славянските организации Чех, Руско-български културен благотворителен комитет, Общество „Единения руских“ и Руския Червен кръст, аз благодаря за съчувствените спомени и ласкави думи, в които виждам една оценка, която се пада повече на Славянското дружество в България, начело на което са ме поставили моите другари – неговите членове. На русите въобще, живеещи у нас, от които получавам много приветствия, аз пожелавам по-скорошно завръщане в тяхната велика родина, при нейното възкресяване и умиротворяване.

На руските професори и колеги особено, които ме поздравихте и изказахте толкова ласкави думи, аз не намирам достатъчно изрази, за да ви благодаря, както и да ви изкажа моите искрени пожелания. Българският учен свят и цялото наше културно общество цени високо вашите услуги към българската култура. Повтарям, вие сте много добре дошли гости на България. При все това, аз ви желая по-скорошно и щастливо завръщане във възродена Русия.

Но аз трябва за свършвам, защото времето вече е много напреднало.

В дни на тежки неволи за българското отечество навършвам аз 50-годишнината на моята обществена и културна дейност. Грамадният напредък, който България направи през това полустолетие изпадна от някоя година насам в тежка криза: криза поли-

тическа, обществена, морална. Световната война, както по-рано Междубалканската, докара не само дълбоки потресения, но и страшни погроми. България преживява тежки времена, спряна в пътя на своето стопанско и културно развитие. Тя се изтезава и гърчи в един фатален кръг, за който засега поне има едва предполагаеми изходи. Не е поставена тя твърде добре и в междудържавно, а главно – в междусъседско отношение. Тя сякаш даже е прокудена от средата на голямото славянско семейство. Сякаш „прокудена“ е тежка дума, но аз не намирам друга по-мека, за да характеризирам нейното положение в този момент.

А истината е, че хубава България не само не е отчаяна, въпреки всичко, но е решена да се бори за своето съществуване, за своя културен и стопански напредък, с всички сили на един народ, който дълбоко е проникнат от правото си да живее под балканското небе. Верен на задълженията си и коректен при изпълнението им, той няма да отстъпи от необходимите си за живот права. Той все още разчита на едно отрезвяване в съюзите на големи и малки победители – на едно отрезвяване и на едно изменено към добро поведение спрямо него.

Преди всичко българският народ вярва, че след време пак ще заеме мястото, което му се полага в голямото славянско семейство, защото, както казва А. С. Хомяков:

*Испытанья время строго;  
Тот, кто пал, восстанет вновь:  
Много милости у Бога,  
Без границ Его любовь*

И продължавам с думите на Тютчев:

*И грянет клич к объединенью,  
И рухнет то, что делит нас?...  
Мы ждем и верим Провиденью...  
Ему известны день и час.*

*И эта вера в правду Бога  
Уж в нашей не умрет груди,  
Хоть много жертв и горя много  
Еще мы видим впереди...*

Да! Ще дойде време „и рухне то, что делит нас“. А до-тогава нека се въоръжим с търпение, даже и тези, които няма да доживеят това време, и да се посветим на вътрешно преустройство, на вътрешна работа. Бележити покойници, които умряха за напредъка и добруването на България на разни фронтове – културни, политически и военни, ни зоват към това. Великите деятели, които чрез духовната свобода приготвиха политическата, и славните бранители, които паднаха при Шипка и при Стара Загора, които покриха с безсмъртна, вечна слава челото на България при Лозенград и Одрин, при Люлебургас, Булаир и Чаталджа, при Тутракан и Черната скала, напомнят нашия дълг, който впрочем е и повеля на народната душа.

Да прегърнем – аз моля за това всички съотечественици – лозунга от времето на борбата ни за духовна независимост, лозунг, изразен в следните стихове на незабравимия Петко Рачов Славейков:

*Тежко ходи наш 'то време  
вярвай, чакай, иде ред...  
Зрей ти, наше младо племе,  
пътят ти широк напред.*

*Нас ни мълнии огряха,  
ний стоим на кръстопът;  
мирно мъртвите заспаха,  
живите да работят.*

Прочие, да продължим неуморно работата си.